Bijlage bij beslisnota Beleidsbrief Ontwikkelingshulp

Introductie

Ter voorbereiding van de beleidsbrief Ontwikkelingshulp zijn op uw verzoek drie ronde tafels georganiseerd rondom de door het kabinet geformuleerde Nederlandse belangen 'veiligheid, migratie en handel'. Tevens zijn er drie gesprekken georganiseerd met vertegenwoordigers op de thema's voedsel, water en gezondheid. In het kader van hun jaarlijks bezoek aan Den haag is ook in gesprek met de BZ Jongeren Advies Commissie gesproken over hun aanbevelingen voor de beleidsbrief. Als laatste hebben er -conform uw toezegging[1] en op verzoek van Kamerlid Hirsch, gesprekken plaatsgevonden in Burkina Faso, Oeganda en Tunesië, met lokale organisaties.

- Jongeren Advies Commissie 5 november 2024
- Netherlands Food partnership 11 december 2024
- Veiligheid en hulp 12 december 2024
- Netherlands Water Platform 16 december 2024
- Migratie en hulp 19 december 2024
- Handel en hulp 7 januari 2025
- Global health hub 8 januari 2025
- Lokale organisaties via ambassades (Oeganda, Burkina Faso en Tunesië) in januari 2025

Hieronder zijn per consultatie de belangrijkste bevindingen/aanbevelingen beschreven.
De consultaties zijn allemaal onder de Chatham House regels gevoerd, dus geen van de aanbevelingen/uitspraken zijn herleidbaar. Uitgebreidere verslagen met de namen van deelnemers en organisaties zijn beschikbaar.

Gesprek jongeren advies comité (JAC) 5 november 2024

- De nieuwe beleidsbrief ontwikkelingshulp en de nieuwe inzet van NL wordt gezien als een goede kans om de relaties met de landen van de JAC leden te kalibreren. De meer expliciete aandacht voor belangen van zowel Nederland als partnerlanden, werd positief beoordeeld "win-win".
- Het feit dat er daarbij ook moeilijke keuzes moeten worden gemaakt, kon op begrip rekenen onder de leden. Het werken vanuit een weloverwogen eigen belang werd gezien als startpunt van een eerlijke, open en daarmee oprechte dialoog.
- Omdat de JAC-leden uit verschillende landen komen werd duidelijk dat hoofdredenen sterk uiteenlopen. In landen zonder sterke rechtstaat zijn corruptie en veiligheid een veelgehoorde reden; jongeren uit landen met een sterkere rechtsstaat benoemden het gebrek aan kansen in onderwijs en op werk.
- In beide gevallen werd diversificatie van aanpak en gesprekspartners aangedragen als een waardevolle inzet om de migratie-agenda van NL na te streven. Corruptiebestrijding, vredesopbouw en het creëren van adequate ecosystemen voor werk en onderwijs zou kunnen starten met initiatieven vanuit burgers en het maatschappelijk middenveld en niet (uitsluitend) door in te zetten op overheidsinterventies. Een goed netwerk buiten de overheid blijft dus van onverminderd belang om diplomatieke doelstellingen te bereiken.
- Over het algemeen werd de inzet op migratie goed ontvangen door de JAC-leden. Mits secuur benaderd (o.a. via een context en land specifieke inzet), zou het een agenda kunnen zijn die perspectief biedt voor jongeren om een leven op te bouwen in hun eigen land.
- Om goed beleid te kunnen voeren en jongeren aangehaakt te houden, is het imago van de NLse overheid en haar ambassades belangrijk in de focuslanden. De JAC-leden zien vanwege hun banden met posten veelal wel de projecten die NL uitvoert, maar zijn deze niet vaak wijdverspreid bekend onder de bevolking. Ambassades van andere landen zouden met

[1] N.a.v. toezegging in debat humanitaire hulp 9 oktober 2024

eenzelfde (of minder) inzet een positiever beeld creëren door gerichter en strategischer te communiceren.

Gesprek Netherlands Food Partnership 11 december 2024

- Versterk de Nederlandse voedseldiplomatie; blijf werken aan zichtbaarheid en blijf investeren in de faciliterende rol van ambassades (zowel thematisch, economisch en via het landbouw attache netwerk).
- Het belang van een weerbaar voedselsysteem werd benadrukt evenals het hefboom effect van gezonde voeding (eerste 1000 dagen) en onderwijs (met name voor jongeren) in moderne landbouwtechnieken biedt perspectief op werk en verhoogd inkomen en versterkt lokale economie. Nederland kan hierbij een belangrijke rol spelen.
- Een stabiel en klimaatweerbaar voedselsysteem draagt bij aan voedselzekerheid en politieke stabiliteit, wat op zijn beurt gedwongen migratie kan verminderen. Dit versterkt ook de handelsrelaties en veiligheid in fragiele gebieden. Nederlandse partijen uit de VZ-sector spelen door hun werkzaamheden nu al een rol in het bieden van perspectief op werk en inkomen.
- De rol en positieve impact van de Dutch Diamond werd benadrukt: de verschillende partijen werken deels samen deels zelfstandig, aan een gemeenschappelijk doel: bijdragen aan voedsel en voedingszekerheid van 10 miljard monden in 2050. Bedrijven gaven aan dat zij voor hun werk in deze markten samenwerking met ngo's, kennisinstellingen en de overheid nodig hebben.
- Betrek hierbij ook lokale partners, inclusief mkb-bedrijven. Dit maakt het mogelijk om fijnmazige en inclusieve oplossingen te bieden die aansluiten bij de specifieke context van elk land. De bedrijven gaven aan dat zij in lage- en middeninkomenslanden investeren met een langetermijn perspectief.

Ronde tafel Veiligheid en hulp 12 december

- De focus van de Nederlandse inzet dient te liggen op de ring rondom Europa: de Sahel, West-Afrika, de Hoorn en het Midden-Oosten. Deze regio's ondervinden de sterkste combinatie van grondoorzaken van instabiliteit (bijv. water- en voedselschaarste, sociaaleconomische spanning) die onze veiligheid raakt. Bevolkingsgroei jaagt deze factoren verder aan.
- Het belang van een geïntegreerde Nederlandse benadering met samenhang tussen militaire, politieke en ontwikkelingsinstrumenten werd benadrukt. Zonder bevordering van adequaat bestuur heeft veiligheidsinzet immers geen duurzaam resultaat en functionerende instituties vormen uiteindelijk de beste weg naar welvaart. Ook de 'nexus' tussen humanitair, ontwikkeling en vredesopbouw vraagt om een integrale blik.
- De rechtsstaat is een van de essentiële instituties vormt: het maken en afdwingen van regels en het oplossen van geschillen daarover. Rechtszekerheid helpt in het beschermen van Nederlandse investeringen en neemt ook een voedingsbodem weg voor instabiliteit en verdere onveiligheid. Het is daarom zaak om formele en informele vormen van geschillenbeslechting te ondersteunen, aldus deelnemers.
- Daarbij is een blik op inclusieve vrede met oog voor mensenrechten, waaronder gendergelijkheid, van essentieel belang. Als de helft van de bevolking geen toegang heeft tot water en voedsel, onderwijs, recht, of inkomen zijn welvaart en veiligheid onnodig beperkt en vormt dit een mogelijke *driver* van conflict. Ook kunnen vrouwen in informele maatschappelijke organisaties een sleutelrol hebben in duurzame vredesprocessen en het standhouden van vredesakkoorden.
- Opgemerkt werd dat illegale drugshandel van en naar West-Afrika aan beide kanten een aanmerkelijk veiligheidsrisico vormt. Op verschillende niveaus kan Nederland barrières opleggen: opsporing en rechtshulp in partnerlanden, hun rechtsstatelijke capaciteit, goed bestuur, en de bredere economische ontwikkeling. Ontwikkelingshulp bestendigt op verschillende niveaus dit barrièremodel.

- Deelnemers wezen op de link tussen verdelingsvraagstukken in voedselsystemen, waterschaarste en gezondheidszorg enerzijds en instabiliteit anderzijds. Voor gezondheid geldt dat geestelijke gezondheidszorg en psychosociale steun van cruciaal belang zijn in post-conflictsituaties of het voorkomen van radicalisering. Nederland heeft op deze thema's expertise maar kan alleen een verschil maken binnen een bredere diplomatieke partnerrelatie en door op systeemniveau oog te houden voor de politieke economie.

Gesprek Netherlands Water Platform 16 december

- De Nederlandse watersector heeft een sterke internationale positie, maar deze kan verder worden verbeterd door een nauwere samenwerking met DGIS;
- Waarborg de continuïteit van de Dutch Diamond constructie. Samenwerkingsverbanden tussen beleid (overheid), technologie (bedrijven), het maatschappelijk middenveld en onderzoek (kennisinstellingen) maakt Nederland een leidende speler in internationale wateroplossingen.
- Een sterk intern Nederlands netwerk enerzijds en programma's zoals YEP en IHE-Delft anderzijds, leveren Nederland een groot en wereldwijd alumni netwerk. Dit versterkt de NL positie en bied ingangen voor de sector in partnerlanden.
- Slecht waterbeheer draagt bij aan conflicten en migratie. Door obstakels weg te nemen en internationale afspraken na te leven, wordt een stabielere omgeving gecreëerd voor investeringen.
- Door beter toegang te krijgen tot grotere financieringsmogelijkheden en gebruik te maken van instrumenten zoals Invest International, kan de sector opschalen en zijn verdienvermogen vergroten.
- Innovatieve en kennisintensieve programma's moeten worden gestimuleerd. Het beter inbouwen van mogelijkheden voor kennis en innovatie (zoals digitalisering) in het huidige instrumentarium is essentieel om de Nederlandse watersector verder te versterken.
- Invest International speelt een cruciale rol bij het financieren van risicovolle projecten. De combinatie van subsidies en leningen maakt opschaling van projecten mogelijk en draagt bij aan het verdienvermogen van het NL bedrijfsleven.
- Kleinere instrumenten moeten worden ingezet als opstap naar grotere projecten. Combinatietrajecten en gedelegeerd budget bieden kansen voor de watersector, maar aansluiting met de sector is soms nog een uitdaging
- Water biedt een niet-bedreigende ingang tot samenwerking met andere landen en versterkt relaties.

Ronde tafel migratie en hulp 19 december

- Biedt ruimte voor circulaire migratie, dit is zowel in het belang van Nederland (het legt minder beslag op de verzorgingsstaat) als in het belang van partnerlanden (het creëert werkgelegenheid en verhoogt *remittances*). Regulering van circulariteit en het voorkomen van een derderangs positie voor arbeidsmigranten zijn hierbij aandachtspunten.
- Investeer in verbeterde watermanagement en drinkwatervoorzieningen, dankzij *multiplier* effecten draagt dit bij aan stabiliteit in de regio en economische groei. Capaciteitsopbouw, gezamenlijk onderzoek en oog blijven hebben voor onbedoelde effecten zijn daarbij van belang.
- Gebruik ontwikkelingshulp voor klimaatadaptie, sociaal-economische ontwikkeling en andere vormen van uitsluiting. Onderzoek toont immers aan dat mensen er alles aan doen om te blijven waar ze zijn.
- Zet in op de *humanitarian, development and peace nexus*, zodat er dwarsverbanden worden gecreëerd en verder wordt gekeken dan basisbehoeften. Interventies op het gebied van

onderwijs en gezondheidszorg hebben bijvoorbeeld meer effect als er ook rekening wordt gehouden met toegang tot recht of arbeid.

- Verken mogelijkheden voor *near-shoring*, door internationalisering van het Nederlandse bedrijfsleven naar de regio van herkomst van migranten te ondersteunen. Mits we bijdragen aan oplossingen voor waterschaarste is dit zowel in het belang van Nederland (verplaatsen van sectoren die grote oppervlaktes bezetten) als van partnerlanden (creëren van werkgelegenheid in de regio van herkomst).
- Investeer binnen de kaders van selectieve groei in arbeidsmigratie die bijdraagt aan de Nederlandse verzorgingsstaat, zoals verpleegkundigen en artsen die voldoen aan de diploma vereisten in Nederland. Ook bij maximale investering in innovatie zullen arbeidstekorten in de zorg blijven bestaan.
- Anticipeer op lange termijn demografische ontwikkelingen door in te zetten op afgelegen en rurale gebieden waar de vruchtbaarheidscijfers hoog blijven (op lange termijn kan de migratiedruk hierdoor afnemen) en opleidingskansen (op lange termijn biedt dit kansen voor Nederland als het gaat om arbeidsmigratie).
- Zet in op een route benadering van migratie waarbij een regionale benadering in plaats van landen specifiek beleid centraal staat. Adaptief programmeren, gecombineerde dienstverlening op de route, inzet op de nexus en het betrekken van gastgemeenschappen maken hier expliciet onderdeel van uit.
- Investeer in de logistieke en verwerkingskant van voedselketens, dit draagt zowel bij aan het creëren van werkgelegenheid in de regio van herkomst als mondiale voedselzekerheid.
- Verken mogelijkheden voor samenwerking op legal identity om zowel toegang tot rechten voor migranten, als terugkeer van migranten te kunnen te faciliteren.
- Maak onderscheid tussen landeninzet ten behoeven van armoede bestrijding en ten behoeven van het Nederlandse migratiebelang. Maak daarbij ook onderscheid tussen de verschillende typen migratie.
- Integreer een mensenrechten benadering binnen migratiepartnerschappen, bijvoorbeeld door middel van *impact assessments*, *do no harm* beleid, benchmarks en *due diligence* afspraken.
- Verken mogelijkheden om de inzet op noodhulp en hervestiging te intensiveren, dit kan meer kosten efficiëntie opleveren en tegelijkertijd het Nederlands belang dienen.

Ronde tafel Handel en hulp 7 januari

- Nederlandse ondernemers hechten aan combinatie hulp en handel, wat ook door andere landen en EU (Global gateway) steeds meer wordt nagevolgd.
- Internationale Focus: Er is een sterke behoefte aan aandacht voor klimaat en digitalisering op internationaal niveau om verdienkansen te behouden.
- Concurrentievoordeel: Nederland heeft een concurrentievoordeel door voorop te lopen in IMVO en klimaatinitiatieven, wat wereldwijd steeds belangrijker wordt.
- Duurzame Diensten: Er moet meer aandacht komen voor diensten en sourcing met focus op duurzame ketens en innovatieve oplossingen.
- Keuzes voor thema’s worden onderschreven maar focus ook blijvend op dwarsdoorsnijdende thema's: Energie, digitalisering, circulariteit en adaptatie zijn belangrijke focusgebieden.
- Geïntegreerde Oplossingen: Nederland excelleert in het bieden van geïntegreerde oplossingen, met sterke netwerken zoals WWX, NFP, NWP, Blue Deal en YEP.
- Lokale Toepasbaarheid: De toepasbaarheid van Nederlandse technologie en innovaties in lokale contexten blijft essentieel.
- Kies landen op basis van interessante waardeketens. Ondernemers zitten niet in de meest fragiele landen, zet meer in op middeninkomenslanden (sterk postennet)
- Afrika biedt kansen voor sourcing hoewel Zuid-Amerika ook steeds belangrijker wordt. Azië heeft potentieel voor Nederlandse innovaties.
- Er is behoefte aan versterking van programma's zoals DHI en PFW voor het bouwen van sterke businesscases. Gat tussen pilots en Invest nu nog te groot.

- Er is vraag naar minder complexe, flexibele instrumenten om oneerlijke concurrentie te voorkomen. DRIVE-programma is een voorbeeld van een succesvol infrastructuur instrument. Kijk hoe Nederlandse bedrijven nog beter kunnen worden gepositioneerd o.a. door eventuele binding.
- Kwaliteit, duurzaamheid en integraliteit moeten zwaarder wegen in aanbestedingen, in plaats van enkel prijs.
- Een flexibele overheid met een goed netwerk van posten is cruciaal; samenwerking tussen verschillende instanties moet verbeterd worden.
- Het economisch netwerk in middeninkomenslanden is van groot belang, niet alles draait om financiële middelen.
- Nederland is een voorbeeld in het combineren van hulp en handel, wat door de EU wordt erkend.
- De implementatie van IMVO-standaarden helpt Nederlandse bedrijven en verbetert het *enabling environment*.
- G2G Samenwerking: Er is behoefte aan betere samenwerking tussen EU-landen in internationale contexten: TeamEurope aanpak.
- Afspraken met IFI's: intensiveer relatie met internationale financieringsinstellingen voor verdere samenwerking.

Gesprek gezondheid 8 januari 2025

- Nederland heeft een sterke publiek-private infrastructuur op gezondheid, waar ook het MKB bij betrokken is. Bouw voort op de bestaande netwerken, internationaal en in focuslanden.
- Sluit specifiek aan op terreinen waar Nederland expertise heeft en goed op is georganiseerd, zoals de bestrijding van infectieziektes, antimicrobiële resistentie, eerstelijnsgezondheidszorg en niet-besmettelijke ziektes zoals kanker en nierdialyse. Behoefte tot inzet verschilt per land.
- Creëer meer synergie tussen bestaande (publieke) infrastructuur, ontwikkelingshulp en private sector initiatieven. Neem een Whole of government approach door nauwer samen te werken met EZ, OCW en VWS en verbindt handelsbevordering beter met OS-doelstellingen. Zorg ook voor een meer integrale benadering met voedsel en water. Deze thema's zijn onderling nauw verbonden. Gezamenlijke aanpak met Holland Branding dient NL belangen.
- Maak samenwerking concreet in specifieke regio's, bijvoorbeeld ontwikkeling van de combitrack in Kenia. Werk daarbij op gelijke basis samen met zuidelijke landen die de reguliere kosten van publieke gezondheidszorg dragen, terwijl NL partijen primair inzetten op systeemversterking. Dat laatste is belangrijk om blijvende verandering en continuïteit van de investering te bereiken.
- Innovaties zijn pas succesvol als ze op grote schaal worden toegepast. Zet daarbij niet louter in op technologische maar ook op sociale innovatie bij eerstelijns zorg en preventie. Sociale innovatie is een voorwaarde voor handelskansen en blijvende verandering.
- Ga door met de Global Health Hub om informatie nog beter te ontsluiten om publiek-private partnerschappen mogelijk te maken, kennisdeling te bevorderen en kwaliteit te vergroten.
- Maak gebruik van Nederlandse aanwezigheid in bestuursraden Grote Fondsen (Global Fund ter bestrijding van hiv/aids, tuberculose en malaria, Global Vaccine Alliance Gavi, Global Financing Facility GFF for Mother and Child) en Wereldbank om innovatie door en financiering van Nederlandse initiatieven te stimuleren en de meest kwetsbare groepen te bereiken.
- Ambassades moeten commerciëler denken om handelsbevordering te stimuleren.
- Zoek aansluiting bij succesvolle bestaande programma's zoals de Product Development Partnerschip programma's om publiek-private samenwerking te stimuleren.
- Belangrijk om in te zetten op integrale eerstelijns gezondheidssystemen om zorg betaalbaarder te maken. Dit is zowel in belang van Nederland als van de gebruikers.
- Coherente, simpeler en faciliterend financiering instrumentarium gericht op echte innovatie. Financiering voor pilotinvesteringen en opschaling aantrekken lukt meestal wel. De crux zit in

het stuk er tussen. Financiering vanuit Nederlandse overheid kan verschil maken in fase tussen productontwikkeling en grootschalige inzet. Stimuleer daarbij de gehele supply chain.
- Maak financiering of financiële garanties makkelijker en onder meer flexibele voorwaarden beschikbaar voor partijen om initiatieven te ontplooien en op te schalen, ook in moeilijke gebieden. Dit zou kunnen ism Atradius of Invest International door in moeilijke landen zoals de focusregio's meer maatwerk te leveren. Eventueel zinvol dit op Europees niveau te regelen.
- Maak daarbij onderscheid tussen investeringen in diensten en producten. Daarvoor kunnen andere voorwaarden of financieringsinstrumenten nodig zijn.

Ronde tafel Oeganda 13, 15, 16, 17, 20 en 21 januari 2025

- De geïdentificeerde belangen en gekozen thema's zijn herkenbaar en passen goed bij wat men van Nederland verwacht. Gesprekspartners bezien de thema's en belangen vaak in samenhang.
- Nederland wordt gewaardeerd om de flexibiliteit en aandacht voor de bottom-up benadering.
- Nederland en de EU moeten niet concurreren met China of andere actoren door op een vergelijkbare manier te werk te gaan, maar juist door gebruik te maken van onze waarden en standaarden.
- Partners benadrukken het belang van de regio, voor veiligheid en van legale mijnbouw handel en grondstoffen voor economische autonomie voor Nederland en EU, wat ook in het belang van de regio zelf is.
- Partners zien mogelijkheden om bedrijfsleven meer integraal te betrekken bij ontwikkelingshulp.
- Een goed functionerende overheid inclusief de rechterlijke macht en respect voor mensenrechten zijn essentieel voor veiligheid, en handel en investeringen.
- In de gesprekken werd benadrukt dat Nederland door op basis van gelijkwaardigheid en met begrip voor elkaars belangen moeilijke thema's bespreekbaar kan maken.
- Naast programma's en investeringen, zijn gesprekspartners erg geïnteresseerd in kennisoverdracht.

Ronde tafel Burkina Faso 17,20 en 21 januari 2025

- Verdere institutionalisering (jaarlijkse consultaties) van brede bilaterale samenwerking draagt bij aan zichtbaarheid en voorspelbaarheid van Nederlandse ontwikkelingshulp en economische samenwerking in Burkina Faso;
- Overheidsvertegenwoordigers pleitten voor betere coördinatie met de overheid, hetgeen sommige NGO's onderschreven.
- Meer proactieve communicatie van de ambassade draagt bij aan zichtbaarheid van Nederland als belangrijke partner van Burkina Faso.
- Overheidsvertegenwoordigers zijn voorstander van begrotingssteun voor prioriteiten indien er sprake is van beperkt beschikbaar budget. Zij verklaren dat er binnen de overheid serieus werk is gemaakt van het tegengaan van corruptie en misbruik van fondsen.
- Decennia lang heeft Nederland ingezet op versterking van lokaal maatschappelijk middenveld. Lokale organisaties roepen Nederland op hen het vertrouwen te geven en direct te contracteren. Met beperkter budget kan Nederland vaker dan nu kiezen voor lokale implementeringspartners (inclusief private sector). Zij kennen de context beter en zijn goedkoper; zo nodig dient aan capaciteitsversterking te worden gedaan, indien de beoordeling van de organisatie (ORIA) daartoe aanleiding geeft, maar is ook een kwestie risicobereidheid en van vertrouwen in lokale organisaties.

- Om nationale organisaties te versterken kan worden gewerkt met systeem van gradaties waarbij grote organisaties, met groot budget aan zwaardere voorwaarden moeten voldoen, dan kleine clubs op gemeenschapsniveau.
- Met verminderd budget moet Nederland ontwikkelingshulp richten op een beperkt aantal regio's of provincies, maar met handhaving van een geïntegreerde, holistische benadering. Tegelijkertijd moet inzet worden afgestemd met andere partners om overlap te voorkomen. Impact van programma's moet blijvend zijn.
- Een andere optie is juist West-Afrikaanse regionale programma's te versterken: thema's als migratie, de strijd tegen desinformatie of terrorisme zijn bij uitstek grensoverschrijdend en hebben baat bij programmering over de landsgrenzen heen.
- Nederland speelt een voortrekkersrol in modernisering van ontwikkelingshulp. Digitalisering is daarvan een voorbeeld dat bovendien kosten significant kan besparen. Voorbeelden zijn het ondersteunen van endogene processen, versterken lokaal eigenaarschap en private sectorontwikkeling. Nederland kan in internationale gremia andere landen hiertoe aansporen.

Ronde tafel Tunesië 21, 23 en 24 januari

- Meer denken in wederzijdse belangen: een programma die dezelfde doelen dient voor TUN als voor NL, zoals bij het terugdringen van irreguliere migratie.
- Meer werken met TUN partners waarbij middels een *bottom up* benadering informatie, kennis en kunde naar boven komt die met alleen internationale partners minder/niet toegankelijk is.
- NL zou zijn projecten en programmering nog meer als ingang kunnen gebruiken om ook gevoelige onderwerpen aan de orde te brengen
- Nederland kan de externe communicatie en zichtbaarheid versterken op de programma's en projecten die het uitvoert, partners kunnen hierin ondersteunen.
- Aandacht en middelen blijven reserveren voor steun aan het maatschappelijk middenveld, juist waar deze onder druk staat. Nederland heeft hierop internationaal een sterke reputatie en belangrijke rol. Dat geldt ook breder voor de inzet op programmering op complexe en gevoelige onderwerpen, zoals migratie, bescherming van migranten en anti-corruptie.
- Belangrijk om te blijven investeren in een goede relatie met de overheid om juist ook programmering op gevoelige onderwerpen door te vertalen naar dialoog met institutionele partners.
- In 'joint ventures' gezamenlijk met andere donoren investeren in grotere programma's met meer impact. Deze joint ventures en 'pooled funds' verminderen ook de operationele kosten (het is duurder als elke donor apart projecten aangaat met uitvoerende partners).
- Creëer coalities rondom bepaalde thema's voor meer impact en investeer actief en gericht in overlegstructuren, samenwerkingsverbanden en werkgroepen.
- Nederland kan de impact van programma's vergroten, door o.a. proactief te zoeken naar mogelijke synergiën tussen partners en krachten te bundelen. De ambassade doet dit actief op een deel van de programmering. Elders is hier nog te winnen.
- NL kan meer winnen door een holistische benadering en haar overkoepelende doelen actiever uit te dragen. Daarnaast kan NL met verknoping van expertise, projecten en beleidsdoelen nog meer een win-win situatie creëren met Tunesië, ook in relatie tot de overheid.
- Betrek NL expertise op diverse gebieden waar NL sterk op is: bijvoorbeeld landbouwinnovatie en watermanagement en instituten zoals PUM, CBI en FMO.
- Meer impact genereren op strategisch niveau door te werken met partners die daar toegang hebben alsook direct met de overheid en ministeries. Investeringen die leiden tot positieve veranderingen in centraal overheidsbeleid en -concepten kunnen dan grote impact hebben.
- De bijdragen van internationale donoren lopen terug. Juist nu is het van belang dat er steun blijft naar partners van het maatschappelijk middenveld om te voorkomen dat deze omvallen.
- Strategische samenwerking met TUN formaliseren waarbij de overheid wordt betrokken bij besluitvorming van programma's (i.p.v. een kant-en-klare programma waar de autoriteiten vooraf niet zijn betrokken).
- Dubbele standaarden: NL staat bekend als donor die opkomt voor mensenrechten en internationaal recht, maar dreigt die reputatie te verliezen in Tunesië door de grote aandacht voor Gaza en de vermeende rol van het 'Westen'.

- Een divers en breed vertakt netwerk is van groot belang om de NL informatiepositie te behouden en om (economische en sociale) ontwikkelingen in de lokale context mee te kunnen nemen in projecten en waar nodig hier op af te stemmen.